

УДК 373.2.015.31:688.721.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.3>

Олена КАЗАЧИНЕР

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська 2, м. Харків, Україна, 61168

ORCID: 0000-0003-4842-3857

Юрій БОЙЧУК

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, ректор, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61168

ORCID: 0000-0001-8583-5856

Бібліографічний опис статті: Казачінер О., Бойчук Ю. (2021). Ляльки – «моральні путівники» як засіб формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 15–21, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.3>

ЛЯЛЬКИ – «МОРАЛЬНІ ПУТІВНИКИ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті з'ясовано, що проблема формування життєвої компетентності у дітей дошкільного віку є актуальним завданням дошкільної освіти. Саме дошкільна ланка посідає фундаментальне місце у формуванні та становленні дитини як суб'єкта життєтворчості. Обґрунтовано необхідність та пошук ефективних шляхів формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку. Охарактеризовано дефініції понять «ляльки-«моральні путівники», «ляльки-персони». Розкрито зміст методики «Лялька як персону»: педагогічний підхід для соціального і психологічного розвитку дитини», яка покликана навчати дітей: позитивно сприймати себе в різних ситуаціях; шанувати свою родину та родини інших; співчувати, чути інших і вчитися одне в одного; стояти за себе в ситуаціях несправедливості й упередження; переносити навички спілкування з лялькою на реальні життєві ситуації. Виокремлено основні принципи використання ляльок у процесі морального виховання дітей дошкільного віку: рівність у ставленні до дітей; емоційне реагування на поведінку; групове й індивідуальне спілкування; сюрпризність візиту; сталість дій під час приходу; стимулювальний вплив; моральне наповнення; різноманітність форм контактування. Лялька стимулює говорити дітей про упередження, стереотипи, хибні уявлення. Завдяки цьому можна дізнатися про думки й переживання вихованців, запобігати виникненню проблем у майбутньому.

Запропоновано методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти щодо використання «ляльок-«моральних путівників» у роботі з дітьми.

Встановлено, що лялька – «моральний путівник» має стати для дітей другом. Вони починають довіряти їй свої таємниці, просять поради у складних ситуаціях, діляться досягненнями тощо. А лялька своєю чергою радіє їхнім успіхам, підказує, як чинити по совісті, та допомагає долати труднощі.

Ключові слова: життєва компетентність, дитина дошкільного віку, лялькотерапія, ляльки – «моральні путівники», ляльки-персони, моральне виховання, життєві цінності, ціннісні орієнтири.

Olena KAZACHINER

Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitology and Special Psychology, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska str., 2, Kharkiv, Ukraine, 61168

ORCID: 0000-0003-4842-3857

Yuriy BOYCHUK

Doctor of Pedagogy, Full Professor, Correspondence Member of Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Human Health, Rehabilitology and Special Psychology, Rector, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskykh str., 29, Kharkiv, Ukraine, 61168

ORCID: 0000-0001-8583-5856

To cite this article: Kazachiner, O., Boychuk, Yu. (2021). Lyal'ky-moral'ni putivnyky yak zasib formuvannia zhyttjevoyi kompetentnosti ditei doshkil'noho viku [Dolls – “moral guides” as a tool of forming preschool children’s life competence]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 15–21, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.3>

DOLLS – “MORAL GUIDES” AS A TOOL OF FORMING PRESCHOOL CHILDREN’S LIFE COMPETENCE

The article clarifies that the problem of forming preschool children’s life competence is an urgent task of preschool education. The period of preschool age plays a fundamental role in the formation of a child as a subject of life. The necessity and search for effective ways to form the preschool children’s life competence is substantiated. The definitions of the concepts «dolls-«moral guides»», «dolls-persons» are characterized. The content of the method «Doll as a person: a pedagogical approach to the social and psychological development of the child», which is designed to teach children: to perceive themselves positively in different situations; respect a family and the families of others; to empathize, to hear others and learn from each other; stand up for themselves in situations of injustice and prejudice; to transfer the skills of communication with the doll to real life situations. The main principles of using dolls in the process of preschool children’s moral education are highlighted: equality in attitude to children; emotional response to behaviour; group and individual communication; surprise of the visit; consistency of actions during the arrival; stimulating effect; moral content; variety of forms of contact. The doll encourages children to talk about prejudices, stereotypes, misconceptions. Thanks to this, you can learn about the children’s thoughts and experiences, prevent their problems in the future.

Methodical recommendations for educators of preschool educational institutions on the use of dolls – «moral guides» in working with children are offered.

It is established that a doll – a «moral guide» should become a friend for children. They begin to trust it with their secrets, ask for advice in difficult situations, share achievements, and so on. And the doll, in turn, rejoices in their success, tells them how to act in good conscience, and helps to overcome difficulties.

Key words: *life competence, preschool child, doll-therapy, dolls-«moral guides», dolls-persons, moral upbringing, values, life values.*

Дошкілля стоїть сьогодні на порозі великих змін. Процес оновлення змісту дошкільної освіти на сучасному етапі базується на визнанні пріоритету розвитку особистості дитини, цінності й сенсу її буття.

Система освіти ХХІ століття відповідно до вимог сучасного світу потребує докорінного переосмислення, практичної реалізації базових принципів компетентності за концепцією ЮНЕСКО, – навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити. В процесі формування життєвої компетентності дуже важливим є дошкільний вік. Саме дошкільна ланка посідає фундаментальне місце у формуванні та становленні дитини як суб’єкта життєтворчості.

Мета і завдання виховання дитини в сім’ї, закладах дошкільної освіти полягають у формуванні її особистісної культури і життєвої компетентності.

Дитячий садок – це посередник між родиною та дорослим світом, в який незабаром входить дошкільник, тому він має плекати дітей, учити не стільки різних предметів, скільки озброювати умінням жити, орієнтуватися в навколишньому, визначати в ньому своє місце (Формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку: інтегрований підхід..., с. 5).

Компетентною особистістю слід вважати дитину, яка вміє орієнтуватись у життєвих ситуаціях; спроможна правильно оцінити події, явища, вчинки; здатна вибирати доцільні способи дій і вчинки; може самостійно розв’язувати нескладні проблеми, виходячи з власного досвіду; задовольняє свої особисті та соціальні потреби (Формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку: інтегрований підхід..., с. 9–10).

Педагоги закладів дошкільної освіти постійно шукають ефективні педагогічні технології, які викликали б емоційний відгук дитини та стимулювали її до активних дій. Такою технологією, на нашу думку, є лялька, а точніше – ляльковий іграшковий образ.

Питання використання лялькотерапії в освітньому процесі студіювали О. Вознесенська (Вознесенська, 2018), М. Гром (Гром М. Застосування методу лялькотерапії у гармонізації сімейних стосунків), Л. Калініна (Калініна, 2008), Ю. Рібцун (Рібцун, 2012), А. Татаринцева (Татаринцева, 2007), О. Федій (Федій, 2009) та інші. Застосування конкретного виду ляльок, а саме ляльок-«моральних путівників», ляльок-персон було предметом науково-практичних розвідок Н. Дятленко (Дятленко, 2017), Л. Лохвицької (Лохвицька, 2017;

Лохвицька, 2015), В. Шпак (Шпак, 2019) та інших.

Мета статті – схарактеризувати зміст понять «ляльки-«моральні путівники», «ляльки-персони», виокремити основні принципи використання ляльок у процесі морального виховання дітей дошкільного віку, а також запропонувати методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти щодо використання «ляльок-«моральних путівників» у роботі з дітьми з метою формування їхньої життєвої компетентності.

Моральне виховання – це двостороння взаємодія дорослого й дитини. Основою такої взаємодії мають бути суб'єкт-суб'єктні взаємини. Та з огляду на різні об'єктивні й суб'єктивні чинники, у такий спосіб взаємодії не завжди вдається досягнути освітньої мети. Тому у виховний процес вводять умовного персонажа, який для дітей стає авторитетним і близьким, до поради якого вони дослухаються.

Функцію умовного персонажа виконує іграшка, як головний атрибут життя дитини дошкільного віку. Це може бути будь-яка іграшка. Головне – щоб її любили діти й визнавали як авторитетну (за Софією Якобсон). Отже, з метою морального виховання можна використовувати різні іграшкові образи. Звісно, вони мають бути сучасними й відповідати інтересам дітей. Можливо, комусь із дошкільників найліпшим другом стане казковий чи мультиплікаційний персонаж.

Методика «Лялька як персона» («Persona Dolls») розроблена в США в 50-х роках ХХ століття. Вона набула значного поширення у педагогічній практиці низки країн, зокрема Великій Британії, Австралії, Сполучених Штатах Америки, Нідерландах, Ісландії та Німеччині, а також у Південній Африці.

Методику «Лялька як персона» впровадив Усеукраїнський Фонд «Крок за кроком» за підтримкою Фонду Чарльза Стюарта та Фонду «Інститут відкритого суспільства»: педагогічний підхід для соціального і психологічного розвитку дитини» покликаний навчати дітей: позитивно сприймати себе в різних ситуаціях; шанувати свою родину та родини інших; співчувати, чути інших і вчитися одне в одного; стояти за себе в ситуаціях несправедливості й упередження; переносити навички спілкування з лялькою на реальні життєві ляльок-

дівчаток, так і хлопчиків, дати їм імена (5). В Україні ця методика була вперше представлена на початку 2016 року.

Вихователь є посередником між ляльками й дітьми і виконує роль «технічного помічника». Зокрема, «озвучує» цих чарівних персонажів, а також узагальнено передає їм висловлювання дітей.

Ляльки-«моральні путівники» передусім мають бути реалістичними, схожими на дошкільників. Можна використовувати як мають бути виразними й привабливими, вбрання – різної кольорової гами й відповідне до пори року. Частина тіла ляльок мають бути рухомими: так вона може «сісти», «прийшовши» до дітей в групу. Ляльки не перебувають в груповій кімнаті постійно, оскільки їх місія – систематично приходити до дітей. Частоту візитів можна регулювати залежно від мети, яку прагнемо реалізувати, і виховної ситуації морального змісту.

Лялька «приходить» до дітей у групу 1–2 рази на тиждень. Однак, якщо з кимось із дошкільників трапиться якась морально неприємна пригода, то лялька «відвідує» дітей негайно.

Дорослий наділяє ляльку «чарівністю»: вона «знає» про все, що відбувається з дітьми, «бачить», як «живе» група. На допомогу їй використовуємо сучасні технічні засоби, з якими обізнані діти, зокрема програми Skype, Viber тощо. За їх допомогою ляльки «довідуються» про життєві ситуації, у які потрапляють діти.

Лялька-персона – це не іграшка для дітей, а інструмент для педагога. Методика пропонує перетворити ляльок на «маленьких людей» і через ляльок будувати діалог з дітьми. Лялька на вухо вихователю розповідає свою історію, ставить запитання, а він транслює її думки дітям.

Використання цієї методики дає можливість знаходити вихід з кризових ситуацій і отримувати шляхи вирішення дитячих проблем, формує критичність і самостійність мислення. Ляльки та їх історії навчають співчувати і допомагають зрозуміти, що прізвиська, дражніння, виключення дитини з гри, несправедливе поводження з однолітками завдають дітям такого ж болю як і інші агресивні фізичні дії.

Провідними ідеями методики є (Шпак, 2019, с. 15–16): створення рівних можливостей для всіх дітей та формування

позитивного ставлення до оточення; чуйне ставлення та індивідуальний підхід до кожної дитини, її думок, переживань; забезпечення умов для того, щоб кожна дитина почувала себе комфортно, щоб її думки визнавали і цінували; здійснення педагогічних втручань у належний час і спосіб, щоб делікатно підтримувати і допомагати дітям розвивати впевненість у собі, довіру і самоповагу; створення можливостей для гри дітей у безпечному середовищі з турботливими дорослими; формування емоційного інтелекту.

Таким чином, основними принципами використання ляльок під час морального виховання є (Іграшка – моральний путівник дошкільника. Нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі...):

1) рівність у ставленні до дітей. Ляльки люблять усіх дітей групи однаково. Вони є «путівниками» як для тих дітей, які вкрай рідко порушують встановлені моральні норми, так і для тих, хто робить це часто;

2) емоційне реагування на поведінку. Ляльки радіють добрим словам і журяться через поведінку дітей, яка їх засмутила. Водночас позиція ляльок така: вони не сварять дітей, а наголошують, що дуже занепокоїлися, оскільки хороша дитина (вказують, хто конкретно) скоїла недобрый учинок.

3) групове та індивідуальне спілкування. Ляльки-«моральні путівники» комунікують як з усіма дітьми під час спільної діяльності, так і звертаються до конкретної дитини під час індивідуальних занять.

4) сюрпризність візиту. Ляльки можуть приносити дітям подарунки: нові ігри, книжки, атрибути для театральних чи сюжетно-рольових ігор, картки із зображенням моральних ситуацій тощо.

5) сталість дій під час приходу. Лялька обов'язково прослуховує «звіт» дітей про те, що з ними відбувалося за час її відсутності. Це вона робить не тому, що не знає, адже вона «все бачить», а тому, що хоче почути, як про це розповідатимуть самі діти. Можливо, хтось поділиться «по секрету» тим, що хвилює найбільше.

6) стимулювальний вплив. Ляльки заохочують дітей розповідати про моральну поведінку їх однолітків. Розмірковуючи, хто і що добре зробив, діти навчаються оцінювати

інших. Якщо хтось із дітей розповідає про негідні дії своїх однолітків, то лялька висловлює сподівання, що це трапилося випадково чи ненавмисно, і просить пригадати добрі справи цієї дитини.

Під час кожного візиту лялька хвалить дітей за добрі справи, співчуває тим, із ким трапилася якась прикрість, обговорює з дітьми їхні вчинки тощо.

7) моральне наповнення. Кожна лялька є уособленням відповідного морального індикатора: вчинку, судження тощо. Вона має певне моральне наповнення. Наприклад, лялька Наталочка уособлює моральні цінності, Тарасик – моральні вчинки.

Ляльки презентують дітям розповіді морального змісту про те, що сталося з іншими дітьми – з іншої групи, іншого дитячого садка тощо. Ці історії ґрунтуються на реальних фактах і моральних ситуаціях. У такому разі дітям легше зорієнтуватися й запропонувати варіанти розв'язання цих ситуацій.

8) різноманітність форм контактування. Для спілкування дітей із ляльками можна використовувати різні форми контактування, як-от: листування; надсилання повідомлень із мобільного телефону; ведення «блокнотів» добрих справ, які періодично «читають» ляльки; відтворення реалій у малюнках, які вихователь «передає» лялькам.

Однією з форм роботи з лялькою є ранкові зустрічі, які плануються щотижня та спрямовуються на реалізацію основної мети – налаштувати дітей на позитивні взаємини, толерантне ставлення.

Згідно з методикою, коли лялька вперше з'являється в групі, дошкільнята насамперед з нею знайомляться. Доцільно представити ляльку-хлопчика першою, бо інакше діти вважатимуть, що всі ляльки – це дівчатка і призначені лише для дівчаток (Шпак, 2019).

Цікавим та цінним є практичний досвід В. Шпак (Шпак, 2019) у впровадженні методики «Лялька як персона» в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Разом із батьками було здійснено роботу зі створення предметно-розвивального середовища. Спільно з батьками вихованців старшої групи виготовлено три ляльки-персона. Зроблено викрійки, придбано фабричне зображення очей, дібрали нитки для волосся, одяг та взуття. Риси

обличчя ляльок реалістичні, волосся схоже на справжнє. Під час їх створення дотримувалися вимог безпеки та гігієни: ляльки виготовлено з тканини, яка не викликає алергії. Це «ростові» ляльки, заввишки 70 см. Вони особливі, не схожі на тих ляльок, які є в ігровому куточку (Шпак, 2019, с. 17). Кожній ляльці склали портфоліо, в яке занесли персональні дані: ім'я, прізвище, вік, визначили стать, склад родини, місце проживання, улюблені заняття, уподобання, страхи, що і перетворює їх на «маленьких людей», та закріпили певні історії життя. Завдяки цьому кожну ляльку вдалося зробити індивідуальністю.

Життєві історії ляльок дібрано на основі реальних випадків, які відбуваються в садочку: діти сваряться, з неповагою ставляться до своїх батьків, людей похилого віку, насміхаються з дітей, що носять окуляри, ігнорують у групі новачків, порушують правила поведінки, агресивно поведуться, насміхаються над слабшими за себе, не вибачають помилки іншим. Тому для обговорення з дітьми запропонували такі теми: «Знайомство», «Дитячий садок», «Іграшки – свої та чужі», «Бабусині окуляри», «У нас новенька», «Як приймати подарунки на день народження», «Улюблені мультфільми», «Чого я боюся», «Коли у друзів лад – усякий тому рад», «День народження», «Моя мама», «Образа», «Подружка захворіла», «Я не така, як інші». Обов'язковою умовою є чергування різних життєвих історій з їх щасливим завершенням, що супроводжуються переходом від емоційної напруженості до радісної поведінки (Шпак, 2019, с. 17–18).

В. Шпак було також практично представлено особливості використання методики «Лялька як персона» в освітньому процесі (Шпак, 2019, с. 18–23, 41–63) як дієвого та ефективного засобу розвитку життєвої компетентності старших дошкільників. Серед таких особливостей автор називає: зазначення важливих деталей про родину ляльки, її уподобання, звички, зацікавлення; прохання ляльки назвати своїх друзів у групі та дати поради, як краще знайомитися з іншими дітьми, як можна з ними потоваришувати; влаштування ляльці екскурсії дитячим садком; надавання ляльці різних порад; можливість обговорення різноманітних питань та проблем під час кожної зустрічі (жадібність, потреба у спільній

грі, корисна та шкідлива їжа, особиста гігієна тощо), а також відчуття емоційної спорідненості з лялькою-персоною.

Усе сказане вище дає нам можливість дійти висновку про те, що впровадження в практику роботи інноваційної методики «Лялька як персона» дає позитивні результати у формуванні та розвитку життєвої компетентності дошкільників. Діти починають орієнтуватися в правилах культури поведінки, оволодівати різними засобами і формами культури спілкування, виявляти доброту, турботу й увагу, вміти просити про допомогу й надавати її в разі потреби, стримувати свої почуття, помічати зміни настрою, емоційні стани близьких дорослих та однолітків.

Було розкрито зміст методики «Лялька як персона»: педагогічний підхід для соціального і психологічного розвитку дитини», яка покликана навчати дітей: позитивно сприймати себе в різних ситуаціях; шанувати свою родину та родини інших; співчувати, чути інших і вчитися одне в одного; стояти за себе в ситуаціях несправедливості й упередження; переносити навички спілкування з лялькою на реальні життєві ситуації.

Виокремлено основні принципи використання ляльок у процесі морального виховання дітей дошкільного віку: рівність у ставленні до дітей; емоційне реагування на поведінку; групове й індивідуальне спілкування; сюрпризність візиту; сталість дій під час приходу; стимулювальний вплив; моральне наповнення; різноманітність форм контактування. Лялька – «моральний путівник» має стати для дітей другом. Це може бути як реалістична іграшка (хлопчик, дівчинка), так і персонаж казки, мультиплікаційного фільму. Діти починають довіряти їй свої таємниці, просять поради у складних ситуаціях, діляться досягненнями тощо. А лялька своєю чергою радіє їхнім успіхам, підказує, як чинити по совісті, та допомагає долати труднощі.

Перспективу подальших досліджень у напрямі окресленої проблематики ми вбачаємо у практичних розробках занять із використанням ляльок – «моральних путівників» (як реалістичних, так і казкових персонажів) та розробці методичних рекомендацій до них. Це пояснюється бракуванням таких розробок у практиці діяльності закладів дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Використання лялькотерапії для розвитку дошкільників із вадами мовлення та для гармонізації сімейних стосунків. URL: <http://snvk10.in.ua/list/storinka-logopeda/32-vikoristannya-lyalkoterapii-dlya-rozvitku-doshkilnikiv-iz-vadami-movlennya-ta-dlya-garmonizacii-simeynih-stosunkiv.html>
2. Вознесенська О. Лялькотерапія: особливості та ризики використання ляльки в терапії. Простір арт-терапії. Зб. наук. пр. Вип. 1(23). 2018. С. 12–25.
3. Гром М. Застосування методу лялькотерапії у гармонізації сімейних стосунків. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/842>
4. Дятленко Н. Лялька як персона, або Нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2017. № 5. С. 9–14.
5. «Іграшка – моральний путівник дошкільника. Нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі» (консультація для педагогів). URL: <https://ppdnz240.jimdofree.com/для-вас-педагоги/>
6. Калініна Л.А. Використання лялькотерапії як напрямку корекційної педагогіки у роботі з дітьми з особливими потребами. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. № 5 (7), 2008. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/510>
7. Куклотерапия как средство развитие речевой активности дошкольников. URL: <https://pedsovet.org/publikatsii/doshkolnoe-obrazovanie/kukloterapiya-kak-sredstvo-razvitie-rechevoy-aktivnosti-doshkolnikov>
8. Лохвицька Л. Граємо з ляльками – «моральними путівниками». Палітра педагога, 2017. № 1. С. 9–12.
9. Лохвицька Л. Ляльки – «моральні путівники». Палітра педагога, 2015. № 6. С. 3–9.
10. Рібцун Ю. В. Логопедична лялька як важлива складова ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу. Дефектологія, 2012. № 4. С. 20–25.
11. Татаринцева А.Ю. Детские страхи: куклотерапия в помощь детям. СПб: Изд-во Речь, 2007. 218 с.
12. Федій О.А. Лялькотерапія у професійній діяльності педагога. Постметодика, 2009. № 1. С. 46–50.
13. Формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку: інтегрований підхід: навчально-методичний посібник. Сквіра, 2010. 96 с.
14. Шпак В.О. Впровадження інноваційної методики «Лялька як персона» як ефективний засіб розвитку соціальної компетентності старших дошкільників. Мигіївський заклад дошкільної освіти «Ромашка» Мигіївської сільської ради Первомайського району Миколаївської області, 2019. 63 с.

REFERENCES:

1. Vykorystannya lyal'koterapiyi dlya rozvytku doshkil'nykiv iz vadamy movlennya ta dlya harmonizatsiyi simeynykh stosunkiv [Using doll-therapy for preschoolers with speech disorders' development and for family relations' harmonization]. URL: <http://snvk10.in.ua/list/storinka-logopeda/32-vikoristannya-lyalkoterapii-dlya-rozvitku-doshkilnikiv-iz-vadami-movlennya-ta-dlya-garmonizacii-simeynih-stosunkiv.html> (in Ukrainian)
2. Voznesens'ka, O. (2018). Lyal'koterapiya: osoblyvosti ta ryzyky vykorystannya lyal'ky v terapiyi [Doll-therapy: peculiarities and problems of using a doll in therapy]. Prostir art-terapiyi. Zb. nauk. pr., 1(23), pp. 12–25. (in Ukrainian)
3. Hrom, M. Zastosuvannya metodu lyal'koterapiyi u harmonizatsiyi simeynykh stosunkiv [Using method of doll-therapy in family relations' harmonization]. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/842> (in Ukrainian)
4. Dyatlenko, N. (2017). Lyal'ka yak persona, abo Novi mozhlyvosti zastosuvannya lyal'ky v pedahohichnomu protsesi [Doll as a person, or New possibilities of using a doll in educational process]. Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu, 5, pp. 9–14. (in Ukrainian)
5. «Ihrashka – moral'nyy putivnyk doshkil'nyka. Novi mozhlyvosti zastosuvannya lyal'ky v pedahohichnomu protsesi» (konsul'tatsiya dlya pedahohiv) [«A toy-moral guide of a preschooler. New possibilities of using a doll in educational process» (a consultation for parents)]. URL: <https://ppdnz240.jimdofree.com/для-вас-педагоги/> (in Ukrainian)
6. Kalinina, L.A. (2008). Vykorystannya lyal'koterapiyi yak napryamku korektsiyanoi pedahohiky u roboti z dit'my z osoblyvymy potrebamy [Using a doll-therapy as a branch of correctional pedagogy in working with children with special needs]. Aktual'ni problemy navchannya ta vykhovannya lyudey z osoblyvymy potrebamy. Zbirnyk naukovykh prats', 5 (7). URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/510> (in Ukrainian)
7. Kukloterapiya kak sredstvo razvitie rechevoj aktivnosti doshkol'nikov [A doll-therapy as a way of preschoolers' speech stimulation development]. URL: <https://pedsovet.org/publikatsii/doshkolnoe-obrazovanie/kukloterapiya-kak-sredstvo-razvitie-rechevoy-aktivnosti-doshkolnikov> (in Russian)
8. Lokhvyts'ka, L. (2017). Hrayemo z lyal'kamy – «moral'nyy putivnykamy» [We play with dolls-«moral guides»]. Palitra pedahoha, 1, pp. 9–12. (in Ukrainian)
9. Lokhvyts'ka, L. (2015). Lyal'ky – «moral'ni putivnyky» [Dolls-«moral guides»]. Palitra pedahoha, 6, pp. 3–9. (in Ukrainian)

10. Ribtsun, Yu. V. (2012). Lohopedychna lyal'ka yak vazhlyva skladova ihor-zanyat' u spetsial'nomu DNZ kompensuyuchoho typu [Speech therapy doll as an important part of games-activities in special preschool educational establishment of compensation type]. *Defektolohiya*, 2012, 4. pp. 20–25. (in Ukrainian)
11. Tatarinceva, A.Ju. (2007). *Detskie strahi: kukloterapiya v pomoshh' detjam* [Children's fears: doll-therapy in helping children]. SPb: Izd-vo Rech', 218 p. (in Russian)
12. Fediy, O.A. (2009). Lyal'koterapiya u profesiyniy diyal'nosti pedahoha [A doll-therapy in educator's professional activity]. *Postmetodyka*, 1, pp. 46–50. (in Ukrainian)
13. Formuvannya zhyttyevoyi kompetentnosti ditey doshkil'noho viku: intehrovanyy pidkhid [Forming preschool children's life competence: innovative approach]: navchal'no-metodychnyy posibnyk. Skvyra, 2010. 96 p. (in Ukrainian)
14. Shpak, V.O. (2019). Vprovadzhennya innovatsiynoyi metodyky «Lyal'ka yak persona» yak efektyvnyy zasib rozvytku sotsial'noyi kompetentnosti starshykh doshkil'nykiv [Using an innovative method «Doll as a Person» as an effective tool of older preschoolers' social competence development]. *Myhiyivs'kyy zaklad doshkil'noyi osvity «Romashka» Myhiyivs'koyi sil's'koyi rady Pervomays'koho rayonu Mykolayivs'koyi oblasti*. 63 p. [in Ukrainian]